

(ג) אני יוסף העוד אבי חי ולא יכלו אחיו לענות אותו כי נבהלו מפניו. הנה בפסוק זה יש להתבונן בו הרבה. אחד דהרי כל דברי יהודה אליו בויכוחו עם יוסף עתה היה רק שחושש לצערן של אביו וכמו שאמר לו כי איך אעלה אל אבי גו', והנער יעל אל אביו, ותוך כדי דיבור שואל ממנו העוד אבי חי. וגם דהרי תיכף בעת ביאתם פעם שני למצרים שאל להם השלום אביכם הזקן אשר אמרתם העודנו חי והם השיבו לו כי הוא חי והלא מאז בואם למצרים עוד לא נסעו מזה ומה מקום יש לשואלם עכשיו שנית. ועוד יותר כי אם תתכן השאלה מדוע לא נאמר התשובה על זאת השאלה מה ענו לו אחיו על זאת השאלה:

במדרש רבה (צג י) איתא על פסוק זה אמר אבא כהן ברדלא אוי לנו מיום הדין אוי לנו מיום התוכחה יוסף קטנן של שבטים לא יכלו אחיו לענות אותו כי נבהלו מפניו לכשיבא הקב"ה ויזכיר לכל אחד לפי מה שהוא שנאמר (תהלים נ) אוכיחך ואערכה לעיניך על אחת כמה וכמה. וכבר דברו רבים לבאר זה המדרש וכוונתו. גם יש להבין מה תוכחה שהיה כאן להשבטים, רק נבהלו מההודעה הפתאומית שלא עלה על דעתם כלל שזהו יוסף. וגם יש להבין מה שחלק המדרש לשנים ואמר אוי לנו מיום הדין אוי לנו מיום התוכחה מהו דין ומהו תוכחה. וגם שארי דברי המדרש שהאריך בלשונו ואמר לכשיבא הקב"ה ויזכיר לכל אחד לפי מה שהוא שנאמר אוכיחך ואערכה לעיניך. ויש להבין אומרו לפי מה שהוא וגם מהו הראיה מן הפסוק:

ואת אשר נראה בזה דהמדרש מפרש דפסוק זה לא אמרו יוסף בגדר פיוס לאחיו כלל. ותדע דאח"כ בהפסוק השני אחר שנבהלו מפניו אמר להם שנית אני יוסף אחיכם הזכיר להם אחוה שהוא הוראה להם שאוהב אותם ומחשבם לאחים. ובפסוק ראשון לא אמר להם רק אני יוסף ולא הזכיר להם אחוה ואהבה כלל. ובהודע להם שהוא יוסף לא היה להם שום פיוס רק אדרבה עוד נתוסף להם יראה ופחד בהודע להם שזה האיש הנלחם עמם עד עתה ומבקש עליהם עלילה בחנם הרי הוא יוסף שגמלו לו רעה והן עתה נפלו בידו וביכולתו לעשות בהם כרצונו ובודאי לפי השכל נקם ינקם והרי גם אח"כ כשכבר ראו טוב לבו עליהם ומ"מ כשמת יעקב חזרו להפחד ממנו ואמרו אזלי ישטמנו יוסף והשב ישיב גו' ואף כי עתה בודאי דנפל הפחד עליהם וע"כ נתייראו ונבהלו מפניו ולא יכלו לענות אותו. וגם מה שאמר להם העוד אבי חי ג"כ מפרש המדרש דלא היה בגדר שאלה כלל וכמו שכתבנו למעלה דלא היה מקום לשאלה כזו כלל עתה. רק המדרש מפרש ליה שהוא בגדר תמיה ופליאה, ה' התימה, ואמר להם בלשון תמיה אני יוסף העוד אבי חי כמתמיה ואומר איני מבין היאך יכול אבי לחיות עד עתה מרוב צערן שאינו יודע ממני עד עתה. ובדברים אלו נטמן ברמז שאלה גדולה להם וגם סתירה על כל טענותיו של יהודה בויכוחו, דכל טענותיו של יהודה היה מצערן של יעקב שיגרום לו בליקחתו את בנימין וא"כ הרי קשה עליהם מדוע לא חששו הם לצערן של אביהם ומכרו ליוסף. וגם דאם יכול לחיות בלא יוסף כן יהיה יכול לחיות בלא בנימן. וזהו אחרי שהגדילו לפניו גודל הרחמנות של אביהם כשיקח ממנו בנו אהובו סדר להם מעשה עצמם ונבהלו מתוכחתו ולא יכלו אחיו לענות לו על תוכחתו כי הוא סתירה וקושיא עליהם מעצמם על עצמם, וזהו שסיים המדרש לכשיבא הקב"ה ויזכיר לכל אחד לפי מה שהוא, דקדק ואמר לפי מה שהוא דגם ביום הדין יהיה התוכחה לכל אחד ממעשיו על מעשיו ויהיו מעשיו נתפסים ממעשיו היאך הם סותרים זה את זה דעל כל עון וחטא בפני עצמו סובר האדם שיש לו קצת תירוץ דהרי כל דרך איש ישר בעיניו (משלי כא), ולמשל מי שאינו נותן צדקה סובר בדעתו שיש לו תירוץ כובד ודחוק הפרנסה וריבוי ההצטרכות של הכרחיות מבני ביתו עד שאין בכחו לפזר על אחרים, והגם דאין זה תירוץ מספיק כלל וכמו שאמרו במסכת גיטין (דף ז') אם רואה אדם שמזונות מצומצמין יעשה מהם צדקה ואפי' עני המתפרנס מן הצדקה יעשה צדקה, מ"מ קצת תירוץ ודיחוי הוא דהרי אינו לדמות עונש העשיר הקופץ ידו מצדקה לעונש המגיע לעני שאינו נותן צדקה. וא"כ בתירוץ זה הרי יוקל עונשו הרבה. אמנם מראים לו ממעשיו אשר במקום אחר פיזר הרבה ממון עבור דבר שאינו הגון כמו להשיג איזו תאוה האסורה או כבוד או עבור מחלוקת וכמה ממון מפזר ללמד לבנו דברים שאינם הגונים ומדוע בעסק העבירה לא עצרוהו כובד הפרנסה ונסתר בזה התירוץ ויגדל עונשם כפלים, וזהו שאמר במדרש ויזכיר לכל אחד לפי מה שהוא דהתוכחה יהיה לכל אחד ממעשיו.

(מהכח) ויגידו לו לאמר עוד יוסף חי וגו' ויפג לבו כי לא האמין להם, וידברו אליו את כל דברי יוסף אשר דבר אלהם וירא את העגלות אשר שלח יוסף לשאת אתו ותחי רוח יעקב אביהם.

הנה בתחלה לא האמין להם היות שאמרו רק "עוד יוסף חי", והעלימו ממנו ענין המכירה, וא"כ עוד לא נעקר הדבר שקר של (וישב לו, לב"ג) "הכר נא הכתונת בנך וגו' טרוף טורף יוסף", וכמאמר רבי שמעון (אבות דר"נ סוף פרק ל"ו) כך עונש של בדאי [שקרן] שאפילו דובר אמת אין שומעין לו שכן מצינו בבניו של יעקב שכיזבו לאביהם בתחלה האמין להם שנאמר "ויקחו את כתונת יוסף וישחטו שעיר עזים" וכתוב "ויכירה ויאמר כתונת בני" אבל באחרונה אע"פ שדברו אמת לפניו לא האמין להם שנאמר "ויגידו לו לאמר עוד יוסף חי ויפג לבו כי לא האמין להם", עכ"ל. (ועיי' ב"ר פרשה צד, ג.)

ואז הבינו שבטי ייה שבכיסוי פשעיהם לא יצליחו, והעצה היחידה לפנייהם היא לספר לו כל ענין המכירה ולבקש סליחה ומחילה, אז "וידברו אליו את כל דברי יוסף" שאמר (פסוק ד) "אני יוסף אחיכם אשר מכתם אותי מצרימה" ואז האמין להם.

ובזה יתפרש מה שאמרו רז"ל (בבראשית רבה שם) על הפסוק "וירא את העגלות אשר שלח יוסף", אמר להם אם יאמין לכם הרי מוטב ואם לאו אתם אומרים לו בשעה שפרשתי ממך לא בפרשת עגלה ערופה הייתי עוסק הה"ד "וירא את העגלות ותחי רוח", פי' שיוסף אמר להם שיספרו אל יעקב כל השתלשלות הדברים ויבקשו חנינה, ועל זה

שלח רמז ליעקב פרשת עגלה ערופה שהזקנים אומרים (שופטים כא, ז) "ידינו לא שפכו את הדם הזה" ולכן "כפר לעמך ישראל וגו' ונכפר להם הדם", וכמו כן בבניו שמתוודים על העון שבידם ושבים בלב שלם על הכתונת הטבולה בדם "כפר לעמך ישראל וגו' ונכפר להם הדם". ואז נתפייס יעקב "ותחי רוח יעקב אביהם".